

КЪНИГЪТЪ - ПРОИЗХОД И ЗНАЧЕНИЕ НА ДУМАТА

Антоанета Делева (София)

Настоящото изследване върху историята на думата **кънигы** е част от работата върху историята на прабългарските¹ заемки в старобългарския речников фонд, чиято крайна научна цел е изготвянето на речник на прабългарските заемки в старобългарския език².

Постепенно, с натрупването на материал по речника, установих, че в старобългарския език има група от прабългарски заемки, свързани с понятията за знак, орнамент, азбука, книга, превод и тълкуване на словото. Това са думите: **багръ**, **бѣлѣгъ**, **кънигы**, **кънигъчии**, **печать**, **тлѣмачъ**, **шаръ**, **шаръчии**. За да можем да анализираме този комплекс от лексеми, така че да добием познание за възникването и развоя на понятията, свързани с изобразяването на словото (като създаване и функциониране на писмените знаци, оформяне на книжовното тяло, на реда, листа и кодекса, а също и за превода и тълкуването на словото), е нужно да проучим самостоятелно, както потеклото и историята на всяка една от посочените лексеми, така и характеристиките на функционирането им в старобългарските текстове.

Ето защо ще се спра конкретно върху произхода и значението на думата **кънигы**³. М.Фасмер /Фасмер 1967:262-263/ обобщава и подкрепя с нови данни твърдението, че **кънигы**⁴ прониква в старобългарски от езика на прабългарите⁵, където тя е културна заемка от китайски - *k'üen* „свитък“. Той⁶ предполага наличието на пратюркска форма **küinig*⁷, като посочва, че китайската дума е била заета паралелно и от уйгурите във формата *kuin* „свитък“. От прабългарски думата прониква в унг. *könyv* „книга“ (<*könyü*), от старочув. (*kongv*) се извежда и морд. *kopov* „хартия“, очевидно по-ново значение, развило се от „свитък, книга“, както и зап.осет. *k' iunugæ*.

А. Лвов /Лвов 1971:25/ приема, че заемката е проникнала от кит. (*k'üen*, *k'üycen* „свитък“) пряко в езика на прабългарите (**kün'ig* > **küniv*), като възстановява две отделни старочувашки форми: 1. **k'ün'-čь* *ьк* > *кѹнчѣк* „название на орнамента върху женска дреха“⁸; **k'ün'-gi*/**k'ün'-üg* > *k'ün'iv* „Книга, codex“, което е засвидетелствувано в заетите в унг. *könyv* „книга“ и в морд. *kongv* „хартия“; 2. **k'ün'i-* > **k'ün'i-gi* > *к'ѹн'йуь*⁹ > **кънигы**, **кънигъчии**.

Във фонетично отношение думата претърпява следния развой: кит. *küen* > пратюрк. **küin*/**küijn* > прабълг. **kün'* (с метатеза *jn* > *n'*, срв. **бѣлѣа** < **bulia* < **buila* с метатеза *-il-* > *-l'*) > **k'ün'-ü-g* (с помощта на два суфикса: *-i-* (за образуване на глаголни основи) + *-g-* (за образуване на именни основи, срв. словообразователния модел в други прабългарски заемки: **воѹбрѣгъ**, **бѣлѣгъ**, **тоѹгъ**, **чѣпагъ**, **кръчагъ**, **пашаногъ**, **сапогъ**, **комърогъ**, **бъчмогъ**, **чрътогъ**, **колимогъ**, **бѣлѣчоугъ**, **тлѣпугъ**, **ковъчегъ**) > **k'üniv* (с характерния за чув. преход *g* > *v*, който е запазен в **твнрѣмъ** /Притцак 1955:45-46/> *K'on'ov* (с придвижване на гласните от предния ред в задния, характерно за чув.), която форма намираме засвидетелствувана и в заетите думи от този корен. А. Лвов изказва предположението, че деминутивът **k'ün'iqi* > **k' ѹн'йь* (с делабиализация на *ü* при отмета на ударението върху втората сричка, с депалатализация на славянска почва на началното палатално *k¹⁰* и с озвучаване на *q* в интерво-кална позиция) > **кънигъчии**. Депалатализацията в първата сричка,

която е станала по-вероятно на прабългарска почва (вж. същото в **БОУБРЕГЪ** < *bübreġ, **КАПЪ** < *ker, **КОМЪРОГЪ** < *kämäräg, **КОУРЪ-ЛЪКЪ** < *köräluk, **ТЪМЪ**¹¹ < *tümen, **ТЪРКИ** < *türk-ia **ТЪХУЛНИЦА** < *jatchül) се нуждае от самостоятелно изследване с оглед, както на фонетичните особености на прабългарския език, така и тези на старобългарския език.

Що се отнася до окончанието **-ѳы**, Лвов приема, че то е по аналогия с думи като **ТИКЪ**, **БРАДЪ**, **ЖРЪНЪ** (по *ŭ*-основи), но това противоречи на данните, които ни предоставят други прабългарски заемки в старобългарски **ДЪЛЪ**, **-ЪВЕ**, **ХОРЖЪ**, **-ЪВЕ** (които имат форми по посоченото *ŭ*-склонение и в им.п.ед.ч. окончават на **-ѳы**, докато заемката **КЪНЪИГЪ** няма засвидетелствувани форми по *ŭ*-основи); също така неприемливо е и сравнението с форми *dualia tantum* като **ВРАТА**, **ГЖЛИ**, **ДВЪРИ**, **ЪСЛИ**, тъй като те са в двойствено, а не в множествено число. По-приемливо би било да се допусне, че заемката е възприета в множествено число поради семантиката си (тя означава целия комплекс от графични следи - украса, орнамент, от писмени белези - азбука - заедно с материала, върху който са оставени те - линиране, коли, кодекс - и заедно със смисъла, който носят - текст), а отнасянето ѝ към *a*-склонение в старобългарски може лесно да се обясни с непалаталния характер на крайната съгласна *-g*. Могат да се приведат различни съображения за това, защо думата е възприета в ж.р. (в езиците от тюркското семейство категорията род не съществува), но не бива да се пренебрегва и фактът, че в **КЪНЪИГЪ-ЧНИ** думата е в м.р. (при образуването на *nomina agentis* с тази прабългарска наставка от славянски думи винаги се запазва основата на думата). Спорадичната и общо взето по-късна форма в ед.ч. **КЪНЪИГА** е образувана по аналогия с думите по *ā*-склонение, което и сочи, че заемката е усвоена напълно в системата на старобългарския език и функционира както домашните думи (има правилни форми по *a*-основи).

Липсата на следи от настъпила прогресивна палатализация в първата сричка **-ИГА** > ***-ИЗА**, за което съществуват условия (наличието на гласна **ѳы** след велара), намира паралел в такива славянски думи като **ЛЪГЪКЪ** (но **ПОЛЪЗА**), **КЪНАГЪНИ** (но **КЪНАЗЪ**). Ето още един аргумент в полза на твърдението, че думата е възприета в мн.ч., в противен случай би настъпила промяна **КЪНИГА** > ***КЪНИЗА**, каквато не е засвидетелствувана.

Преди да се спра на значението на думата в старобългарските текстове, бих искала да изясня още едн проблем, свързан със семантичния развой на думата **КЪНЪИГЪ**. Поради липсата до този момент на сигурни сведения за наличието на книги у прабългарите (които познават изсичането върху камък или отпечатването върху глина), възприемането на китайската дума *kujn* със значение „свитък“ в значение „книга“ среща известни трудности, за което говори и развитието на значение „орнамент, украсено пространство“. Мисля, че значението „книга, codex“ се е развило по-късно, в периода на българо-аланските контакти, в подкрепа на което са формите в осет. *kínyg*, *kínugoe* в две основни значения „1. Книга, писмо, пòлица, документ; 2. Рисунок“. В арм. съществува дума *knik'* „печат“ < асир. *kunukku* „печат“, както и формата *kaníku* „нещо написано“¹². Би могло да се приеме, че по времето на българо-аланското съжителство е настъпила контаминация между двете думи, улеснена от сходството в звученето (заден вокал в третата сричка, звучната съгласна в първата сричка, както и завършекът - *и*, който може би е улеснил формата с **-ѳы** в **КЪНЪИГЪЧНИ**) и приликата по смисъл, което е способствувало за оформянето на значение „написано нещо (първоначално отпечатано), книга“, в което значение и е заета думата от прабълг. в унг. и морд. Рудиментарна е във връзка

с това и кореспонденцията печатлъѣти – знаменати в евангелските текстове. Именно в това се крие и възможността за полисемантичност на думата кѣнигы в старобългарските текстове, където тя обхваща значения, свързани с общото понятие за „пространство на словото“, допълнително разширени и обогатени от кореспонденцията с гръцките производни от γραφω както и с гръцките производни от корен βιβλ-:

1. Чертеж, рисунка [1] διαγραμματα -- иже книгами сѣдеште. попелогу начрътаютъ Йо.Екз.Шест.244с17. οἱ ἐπὶ τῶν διαγραμματων σεμνω̅ς καθεζομενοι.

2. Дъска за писане [2] δελτιον -- наиваште же прѣдъ сънѣмъ молитвѣи твориаше. и кѣнигы почитааше. Супр.274,27-28. πλεῖστα τε πρὸ ὑπνου καὶ ἠϋχετο καὶ δελτια κατεγρατε;

3. Свитък [1] -- изнеси кѣнигы ЕнохX,174;

4. Азбука [20] γραμματα -- иаоичи ѿ финическимъ книгамъ Йо.Мал. II.12:13,17;

5. Книжовност, ученост¹³ [1] -- спѣаше паче въсѣхъ оученикъ въ книгахъ. Жит.Кир.572г;

6. Послание, писмо [3] θεσπισματα, γραμματα -- кѣнигы написавъ посѣла на нарочита мѣста Супр.199,17. проти θησι θεσπισματα.

7. Списък [6] βιβλος, βιβλιον -- напиши има его въ кѣнигы животныхъ Син.Евх.101b10-11. ἐν βιβλω ζωῆς да потрѣбватъсѧ ѿ книгъ животныхъ и с праведными не напишютъсѧ; Г. Амарт.270.5. ἐξαλειφθησαν ἐκ βιβλου ζωων και μεταδικαιον μη γραφησαν.

8. Документ [7] βιβλιον -- повелѣ мози кѣнигы роспоустъныхъ написати и поустити Мар.61v27. (Марко.10:4.) ἐτρεμεν Μωϋσῆς βιβλιον ἀποστασιου γραυαι. кѣнигы роспоустъныхъ -- бракоразводен документ βιβλιον ἀποστασιου.

9. Страница [1] -- зѣло кривы книги из них же се сѧтѧжѧт сѧм книги. да мѧка ми к:• Асем.38v; срв. зѧѣ в матери книги сѧм тетратъ потерана в приписка към тълкуванието на Св.Писание (Горский, Невоструев. Оп.2.1.No85, 121)

10. Текст [1] -- скажи емоу книги. Енох.X,174;

11. Книга, съчинение; част от книга (глава)¹⁴ [44] βιβλιον, βιβλος, γραφη; γραφεῖον, ιστοριѧ, πραγματειѧ, συγγραφη; libri -- i въздаша нѣнигы исѧм пророка. i разгѣнѧвъ кѣнигы обрѣте мѣсто идеже вѣ написано Мар.86г7. (Лука4:17); двои отъ паралипоменъ кѣнигы единъ Йо.Екз.Богосл.312a2; въ тѣхъ воудетъ писаник се и книги Йо.Екз.Шест.195a26 παρῆφκεινοις ταλτων Γραφων τυχαζειν βιβλιѧ;

12. Светото Писание¹⁵ [56] Графαι; Граφη; γραμματα-- нѣсте ли чѧли николиже въ кѣнигахъ. камень егоже не врѣдоу сътвориша зиждѧштѧи. съ быстъ въ главѧ жгѧлѧ Мар.27v6. (Матей21:42); и послоушани что кѣнигы иавлають. Амарт.99.2. ἀκουσον τιζησιν ἡ γραφηδιαρρηθην.

13. Священите скрижали [4] βιβλος - и рѣ^с гь^с монсиови. еже сгрѣшѣвъ предъ мною. оцѣцю и ис книгъ монхъ. Амарт.99.9. (Ех.32:32) εἰ τις ἠμαρтен ἐνωπιου μου, ἐξαλειψω αὐτον ἐκ τῆς βιβλου μου.

Заемката развива на старобългарска почва и свои производни, което свидетелствува за степента на нейното усвояване и употреба в книжовния език:

1. кѣнигописць (subst., m., palat. o-decl.) βιβλιογράφος, „писар“ -- изглагоше скорописцемъ и книгописци же написаша• на доброписаник изоученымъ•

Амарт.311.16. ὑπεφορευε τοῖς ταχυγραφοῖς, καιοὶ βιβλοφραφοὶ ἐγραφον ἐπιτο καλλιγραφεῖν ἐξησκημεχαις.

2. кѣнижица (subst.f., a-palat.decl.) βιβλιδαριον, „книжка“ -- и прѣменьшаиa книжица изложихомъ свѣдоуцихъ ѿ многа• **Амарт.27.16.** τοῦτο δη\το\μικρον και\ πανευτελες βιβλιδαριον ἐξεθεμεθα τα\προς\ ὀχησιν ἐκ πολλῶν ὀλιχιστα συντειχοντα.

3. кѣнижникъ (subst.m., o-decl.) γραμματευς, а). „книжовник“ -- и нгынѣ вси философи• владѣствикъ и поустошьство уставише• рыволовнѣхъ книжникъ питають оученикѣмъ. **Амарт.81.1.** και\νῶν

ἀγαντες τῶν φιλοσοφῶν τας ἐρεσχειλεις και\ματαιολογεις καταλιποχτες τοῖς τῶν ἀλιεθῶν και\ιδιωτῶν ἐντρυφῶσι μαθηχασιν.; б). „Книжник“ -- си во фарисѣкѣмъ и книжникомъ оправданиа• **Georg.Amart.227.23.** ἤχεις γε φαρισαιων και\γ\γραμματερον δικαιοσυχην.

БЕЛЕЖКИ

1. Ако и терминът *прабългарски* да е неточен, предвид факта, че в различна степенразличниславянскиплемена са имали контакти (с различна продължителност във времето) или съжителство с близките по език, но и в достатъчна степен диференцирани помежду си общности на хуни, прабългари, авари; предвид, също така, етническата нееднородност на групата, предвождана от Аспарух. Въпреки това, този термин е в научно обръщение и до установяването на по-подходящ, бихме могли да го използваме.

2. В този речник е включен материал от: **домашните писмени извори от 7 до 11в.** (прабългарски надписи на гръцки език; прабългарски надписи с гръцко писмо, старобългарски епиграфски паметници, книжовни паметници, възникнали през старобългарската епоха); **домашните писмени извори след 11в.** (книжовни паметници, възникнали през среднобългарската епоха; средно-български епиграфски паметници); **домашни неписмени извори** (съвременни български говори); **недомашни писмени извори** (паметници, които отразяват различни редакции на старобългарския език, възникнали извън българската езикова територия; средно-гръцки книжовни и епиграфски текстове; латински текстове; епиграфски паметници от Саркел; Казанска епиграфика; индийски, монголски, китайски, сирийски, арабски, арменски източници); **недомашни неписмени извори** (прабългарски заемки в другите славянски езици, в унгарски, чувашки; топоними и антропоними в Европа и Азия).

3. Без да се спирам върху важния проблем за времето на проникване и разпространение на заемката в езиците от славян-ското семейство. Нужно е да се отбележи, обаче, че заемката е една от най-ранните, открива се във всички славянски езици в значение „книга“ и производните му, което сочи, че е възможно тя да е усвоена в това си значение по книжовен път от старобългарски. Наличието обаче на значението „трети стомах на преживен бозайник“, което се открива в славянските езици, вкл. и в български, и което не може да проникне по книжовен път, говори, че заемката в това си значение се е разпространила още в предписмени

период от развитието на славянските езици, а другото значение „книга, codex“ е проникнало по книжовен път от старобългарски.

4. Възстановената от М. Фасмер праславянска форма на заемката **kъniga* е неубедителна, тъй като формите, фиксирани в старобългарските писмени паметници (а това са и първите писмено засвидетелствувани форми на тази заемка), са последователно в мн.ч., дори и в случаите, когато в гръцки стои име в ед.ч., което сочи, че заемката е възприета като pl.tantum и впоследствие, по аналогия с исконните славянски думи от ā-склонение, е получила форми и за ед.ч.; праславянската форма на тази ранна заемка би трябвало да е и с меко *-nʹ-*, както сочат данните от старобългарските паметници, а и данните от съвременните славянски езици. М. Фасмер не дава отговор и на още един въпрос, свързан с историята на заемката, а именно какво основание имаме да предполагаме прабългарско посредничество при заемането, ако прабългарската форма се възстановява със суфикс **-iv < *-ig* (вж. по-долу за двата суфикса *-i* + *-g*), а възприетата от славяните заемка е с непроменен суфикс *-ig*. Неизяснен остава и въпросът, на кой етап от разпространението на кит. заемка в тюркските езици тя приема суфикса *-ig*, наличието на който, според възстановената от М. Фасмер древнотюркска форма **kūnig*, датира още от периода на първоначално заемане. Това противоречи на данните в уйгурски, където заемката е без суфикс: *kūin*.

5. Вж. пак там и основателна критика на мненията за домашен (славянски) произход на думата, а също и на опитите да бъде изведена от староскандинавското *kenning* „познание, учение“. Последното е несъстоятелно с оглед на праславянските и старобългарските фонетични закони, според които заемката би трябвало да има облика **чѣназъ*, подобно на *пѣназъ* от немското *phenning*.

6. Пак там, 263.

7. Без да диференцира двата тюркски суфикса, с които заемката обраства: *-i* (деноминален вербален суфикс) и *-g* (девербален номинален суфикс) [Древнетюрк. слов.653, 655].

8. Семантичният развой от значението „свитък“ до значението „орнамент“ се мотивира както от формата на свитъка (конус), подобна на уреда за тъкане, така и от външния облик на изпъстрената с калиграфски изписани китайски йероглифи повърхност на свитъка. Това е направило възможно украсеният с шевица и навит на руло плат да бъде наречен с това име, като впоследствие названието се е разпростряло върху каквото и да е орнаментирано пространство, както сочат данните от съвременния чув.ез. Тъй като в старобългарските текстове думата се открива единствено в значение „пространство на словото“, тук ще приведа запазените в българските диалекти думи за означение „украса, шарка, орнамент“, които пазят връзката с представата за писане, изписване. Данните са от картотеката на Идеографския речник на българския език в Софийски университет „Св.Климент Охридски“. **Писило** - „шарка на възглавница“: *На проскефала писилото*, с. Граматиково, Малко Търновско; **Писалка** - „шарка“, Ботевград; **Письнък** - „шарка“, Чакали, Еленско; **Писме** - „шарка в тъкан, обикновено черга“, Сухиндол, Павликианско; - „шарка на черга“, Сухиндол, Търновско; **Писмо** - *чергътъ била на три писма*, Извор, Разградско; **Преписи** - „шарки на черга“, Гъбене, Севлиевско; **Кенари** - „цветни, копринени шарки в платното“, Орешец, Хасковско; **Кинари** - „шарки“, Одарне, Плевенско; **Кинар** - „шарката на месала“, Загорци, Търновско; - „шарка по края на тъкан плат“, Ушинци, Разградско; - „шарка от коприна върху памучна основа“, Блатец, Сливенско; - „шарка“, Торос, Луковитско; **Кенар** - „шарка

по дължина за фусти“, Врачанско, Бургаско; - „цветна бродирана ивица“, Добриня, Провадийско; **Кънар** - „шарка, ивица на тъкан,“ Нова Надежда, Хасковско.

9. Възстановяването на такава форма е неубедително, тъй като почива на погрешната интерпретация на словообразователния модел, по който е образувана формата **кънѣгъ-чии**. Тази форма, според А. Лвов, доказва, че е съществувала формата **кънѣгъ**, съобразно изискването на тюркския словообразователен модел наставката **-ĉi** /Древнетюрк. слов., 651/ да се съединява направо с основата, без никакви изменения в нея. Това твърдение не е съобразено с фонетичните закони в старобългарски, където за първи път се открива писмено фиксирана тази форма. Съобразно изискването на тенденцията към възходяща звучност, в случаи на натрупване на две съгласни, непроизносими в непосредствена близост според славянската артикулационна база, между тях се произнася епентетична ерова гласна. Такъв е и случаят с крайната ерова гласна на основата **кънѣгъ-** в **кънѣгъчии**. Срв. същото и при възприемането на други прабългарски заемки със същия суфикс, които завършват на съгласна (при основите на гласна наставката се присъединява направо), както и при композита със славянски корен:

	Глаголна основа	Именна основа	Съединителна гласна	Наставка
Славянски	?БАН- ВЪСПОМИН- ГРАБ- ?ЗЪД- ?ЛАЖК- ?ПИСК- СРЪБРОКЛЪП- СРЪБРОПРОДАВ- ЧРЪП-	БЪЛ- КОРАБ- КРЪМ-	-Ъ- -Ъ- -Ъ- -Ъ- -Ъ- -Ъ/-Ъ -Ъ- -Ъ- -Ъ- -Ъ- -Ъ-	-ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ -ЧИИ
Прабългарски	БЛЪХ/Ъ/ЧИ КРЪЧАГЪЧИИ САМЪЧИИ ШАРЪЧИИ ЧЪВАНЪЧИИ ТАГЪЧИ КРЪЧИИ СОКАЧИИ ВРАЧЪ ТАЪМАЧЪ			

Следователно в старобългарски думата е възприета с корен **кънѣгъ-**, еровата гласна във формата за *nomina agentis* е епентетична, а крайната гласна **-ѣ** в **кънѣгъ** е полученото при славянизацията на думата окончание за Им.п.мн.ч. по а-основи. То не е възникнало по фонетичен път, както предполага А. Лвов. Съществува и друго съображение, което е в противоречие с реконструкцията на две отделни форми, а именно: засвидетелствуваната в старобългарски форма **кънѣгъ** притежава значенията и на двете групи думи, обособени от А. Лвов, т. е. 1.

„Книга“ и 2. (умал.) „Буква, писмо, писание“. Такива са данните също така в унг. и морд. Не разполагаме с данни някой език да е заел и двете форми, нито е налице посочената дистрибуция в значенията, според реконструкцията на А. Лвов. Оттук и пълната несъстоятелност на следващите фонетични преходи: -къ < -къ, което би се развило преди това в -чъ според изискванията за синхармонизация в рамките на сричката в старобългарски, при което заемката би приела форми по мекия вариант на о-основи, което очевидно противоречи на фактите; -ты < -тъ, както вече изяснихме, е морфологична, а не фонетична промяна.

10. Тази депалатализация е станала на прабългарска почва, тъй като в противен случай в старобългарски би настъпила палата-лизация на к' в ч пред предна гласна, подобно на чрьтогъ.

11. Поради сходство във формите на славянската дума тъма и проникналата в славянски тюркска форма *tümen* > тъмъ „10 000; безчет“ (pl.tantum), в съзнанието на носителите на езика двете форми се смесват, което довежда до контаминиране на значенията: „тъма, мрак; безчет, 10 000“. Слаби следи от тюркската форма личат както в колебанието при отразяване характера на коренната гласна (etimологично предна в слав.) в думата тъ/ъ/ма, така и в правилото в значение „10 000, безчет“, думата да е винаги в мн.ч.

12. Вж. Н.Hübschmann. Armenische grammatik. I. Teil. Armenische Etymologie. Leipzig, 1897, 307-308, No56.

13. В това значение думата се среща често в съчетанията: везъ кънигъ сжштѣ „безписмен (народ)“; кънигы имѣти „имама азбука“; (законъ) кънигами „(нещо) неписано“; кънигы вѣдѣти „зная буквите, грамотен съм“ *γραμματα εἰδῶς*; наоучити кънигамъ „уча нкг. на писмо, ограмотявам“; наоучити сѧ кънигами „ограмотявам се“; наоучити кънигами *γραμμασι διδάσκειν* "Id."; оучены кънигамъ „грамотност“; оучитель кънигъ.

14. В това значение думата се среща често в съчетанията: божи божьствъныя кънигы *αἱ θεῖαι γραφαί* „Светото Писание“ Georg.Amart. (срв. Georg. Amart. 311.17. бжѣ твьноу списание • ἡ θεῖα γραφή); свѣтъя кънигы - *αἱ ἱεραλβιβλοι / ταῖς ἱεραλ γραμματα* "Светото писание" Georg.Amart.; врѣменьскыя / врѣменьныя кънигы - „историческо съчинение“ Georg.Amart.53.1.; кънигы ветъхааго и новааго закона / завѣта; кънигы псаломьскыя; кънигы пророчьскыя - *αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν*; кънигы Исаа пророка; кънигы евангельскыя и апостольскыя; разгънжти, съгънжти, писати въ, читати въ, глаголати въ; вѣдѣти / съвѣдѣти кънигы „владя науките“ Georg.Amart.20.; почитати, коүти, прѣложити, прѣлагати; творьць кънигамъ.

15. В това значение думата се среща често в съчетанията: вѣрж ѡти кънигамъ; вѣдѣти кънигы; ѳкоже кныгы глюѳ (*καθὼς αἱ γραφαὶ διαγορευουσιν*)- "както казва Светото Писание" Georg.Amart.123.20; ѳко же кънигы рѣша; ѳко съказаша нама кънигы; кънигы явлѣтъ тъ; да съвѣдѣтъ сѧ кънигы; кънигы разоүмѣти, кънигы испытати.

ЛИТЕРАТУРА

Лвов 1971

А. Львов. Этимология старославянского **кѣиѣгы** – **кѣиѣгычии**. *Балканско езикозна-ние*, XV (2).

Притцак 1955

О. Pritsak. Die bulgarischen Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren. Wiesbaden.

Речник 1969

Древнетюркский словарь. Л.

Фасмер 1967

М. Фасмер. Этимологический словарь рус-ского языка. Т. I. М.